

Instrumentarka – sanjski poklic

Marija Župevc

Na poslovnem srečanju, ko se je kolegica leta 1973 za stalno odselila v Avstralijo, avtorica prispevka v drugi vrsti, druga z desne (Fotografija: osebni arhiv, avtor neznan)

Sprašujem se, ali je res minilo že toliko let, kar sem leta 1970 diplomirala na VŠZD – oddelek za medicinske sestre in se kmalu zatem pri svojih 21 letih zaposlila kot VMS instrumentarka v tedanjih Kliničnih bolnicah na ORL kliniki. Povedati moram, da je bilo služb takrat na pretek in to na vseh področjih, lahko si izbiral, kje se boš zaposlil.

Tako sem se tudi sama dogovarjala za službo na psihiatriji, nazadnje pa sem se odločila za ORL kliniko. In nikoli mi ni bilo žal zaradi te odločitve, še danes se mi zdi, da mi je bilo delo instrumentarke dobesedno pisano na kožo. Uživala sem v njem, delo mi je bilo obenem tudi veselje in konjiček, kar je danes, ko govorim le še o pritiskih, travmah in šikaniranjih na delovnih mestih, žal dano le redkim izbrancem.

Za svoj prvi dan na kliniki sem oblekla prelep svetlomodri kostim z belim poškrbljenim ovratnikom. Te ovratnike smo sestre same prale, likale in škrobile, uniforme pa so nam oprali v osrednji pralnici. Na glavi smo »operacijske« nosile t. i. DeBakeyeva pokrivala. Prav v tistem času je namreč v Ljubljano prišel sloviti ameriški srčni kirurg DeBakey in skupaj s slovenskim kirurgom prof. Košakom opravil nekaj zelo zahtevnih srčnih operacij pri slovenskih srčnih bolnikih. In s seboj je slavni kirurg prinesel tudi posebna mrežasta pokrivala, ki smo jih instrumentarke z veseljem nosile. Bila so zračna in niti enemu samemu lasu ni uspelo uiti na plano, kar je bilo med operacijo seveda zelo pomembno. In kadar sem se "umila" k operaciji (to v žargonu pomeni, da sem šla instrumentirat v operacijsko sobo), sem se preoblekla v belo haljico brez rokavov, prepasano v pasu te operacijske haljice so nam izdelovale šivilje v šivalnici, ki je bila za celotne Klinične bolnice v Šarabonovi hiši na vogalu Njegosiške in Zaloške tam danes stojita parkirna hiša in trgovina Mercator. Ime Šarabon se je ohranilo še izpred vojne, hiša je bila last trgovca Šarabona, po vojni je bila v njej ob drugem tudi poslovalnica pošte, kasneje pa je (vsaj pritličje) pripadlo bolnici. Poleg šivalnice so bili v njej tudi prostori finomehaničnih delavnic, kjer so nam brusili in popravljali instrumente, včasih pa kakega tudi na novo izdelali, če se na trgu ni dobilo ustreznega. V popravilo so šle tudi rabljene injekcijske igle, ki so imele od dolge uporabe vse po vrsti na konici kaveljčke, pa tudi še milijon drugih predmetov. Šef finomehanikov je bil dolga leta Nace Juvančič, prava legenda in mojster svojega poklica. Ne le, da nas je takoj razumel, če

smo imeli kake posebne želje glede instrumentov, tudi narediti oz. popraviti jih je znal natančno po naših zahtevah. Ja, pa še domače nože in škarje nam je vedno, kadar smo ga za to prosili, z veseljem popravil in nabrusil. Nace je znal vse! Na dvorišču Šarabona je bila še mizararska delavnica tudi mizarje smo velikokrat potrebovali, da so kaj popravili, predelali ali na novo naredili.

Vse omenjene tehnične delavnice so bile, preden so bile nameščene v Šarabona, umeščene v stare stavbe ob Ljubljani, kjer so poleg navedenih delovale še kotlovnica, osrednja kuhinja, menza za osebje, sežigalnica odpadkov in sterilizacija. In tam za dermatološko kliniko je ob vodi stal tudi steklenjak enote Vrt park, v katerem je osebje pod vodstvom gospe Marte vzgajalo rastline, večinoma lončnice za okras pisarn, pa tudi sadike za zasanjanje bolnišničnega parka. Ta zunanja zemeljska dela in pozimi kidanje snega so takrat pod vodstvom šefice Marte opravljali zaporniki s Povšetove.

Posebej naj na tem mestu omenim menzo za osebje, ki je delovala v prvem nadstropju nad kuhinjo. Tu so ob vsem drugem prodajali tudi nebeške »šunkenžemlje« s francosko solato, včasih, kadar si bil hudo lačen, si si vzel kar dve ali tri.

V starih enonadstropnih ali pritličnih stavbah ob vodi je tiste čase živelo tudi nekaj družin, večinoma so bile to družine zaposlenih v tehničnih službah. Vsi ti ljudje so se sčasoma izselili drugam, stare stavbe so vse podrli ob zidanju nove stavbe Onkološkega inštituta.

Iz že omenjene osrednje kuhinje (stala je na mestu današnjega D oddelka OI) so hrano razvažali na posebnih odprtih vozičkih ("tuntarjih") v velikih loncih oz. kotlih do posameznih oddelkov, kjer so jih prevzele kuhinjske strežnice, jih odnesle v oddelčno kuhinjo in "našpajzale" obroke po krožnikih za vsakega bolnika posebej glede na ješčnost in vrsto diete. Vse je bilo veliko bolj domače kot danes, tudi manj hrane se je zavrglo. In iz istih posod oz. loncev smo dobili obroke tudi tisti, ki smo dežurali. Za zajtrk pa nam je dežurnim kuharica po navadi spekla jajca, ko smo prišli zjutraj v kuhinjo. Kako čudno se to sliši danes, ko je vsa hrana brezosebno pripravljena že v osrednji kuhinji, na velikokrat politih pladnjih, v plastičnih posodah, hladna namesto vroča in topla namesto hladna. In kuharica je dostikrat za posebno težke bolnike pripravila tudi kaj po želji: jajčni šato, pražene možgane z jajcem ali jetrca. Ali je danes tudi tako? Ja, še tole: kadar je bil na jedilniku pire krompir, so si zaposlene ostanek, ki je po razdelitvi bolnikom še ostal v velikem loncu, razdelile, da so doma iz njega pripravile cmoke. Tako res ni šlo prav ničesar v nič.

Zdaj bom opisala še delo v operacijski sobi oz. v operacijskem bloku. V blok so spadali tudi prostori za pripravo operacijske-

Posebej naj na tem mestu omenim menzo za osebje, ki je delovala v prvem nadstropju nad kuhinjo. Tu so ob vsem drugem prodajali tudi nebeške »šunkenžemlje« s francosko solato, včasih, kadar si bil hudo lačen, si si vzel kar dve ali tri.

ga materiala ter sterilizacija. Kar se tiče priprave materiala, naj najprej omenim pripravo obvezilnega materiala in rokavic. Naša klinika je imela vodstvo, ki je poudarjalo varčnost in racionalnost. Tako smo operacijske sestre in strežnice pripravljale oz. izdelovale večino obvezilnega materiala iz vate in gaze same. Dostikrat se tako specifičen material, kot so ga potrebovali ORL kirurgi, še ni dobil iz tovarn ali pa so bile tovarniške dimenzije posameznih artiklov za naše potrebe nesprejemljive. Nabavljale smo velike količine vate po 1000 g in gaze po 100 kvadratnih metrov, kar smo razrezale in iz obojega izdelovale tampone različne velikosti, zložence in vati-rance. Izdelani material smo nalagale v okrogle bobne (kasete) skupaj z na poseben način zloženimi kompresami in še drugimi specialnimi artikli (vatirane palčke itd.) po točno določenem sistemu, tako da bi lahko želeno stvar vzel iz bobna tudi v temi, če bi bilo treba. Vse vedno na istem mestu. Kasete oz. bobne smo sterilizirale v dveh starih avtoklavih (okroglih globokih kotlih). Omenjena avtoklava sta nam služila tudi za sterilizacijo drugega materiala iz tkanine (gaza, vata, operacijsko perilo), tj. pakete (rekli smo jim "punkli") z vsem potrebnim za operacijo (plašči, komprese, obvezilni material). Tudi te pakete smo pripravljale oz. zavijale same instrumentarke, za različne operacije različna sestava paketa (paket 1, paket 2 in paket 3), pa še vrsto drugih, manjših paketov za manjše posege (tonzilektomije, male nosne operacije, incizije, šivanja itd.).

Poleg perila oz. tkanin smo pripravljale za sterilizacijo tudi rokavice. Kot sem že omenila, je naša klinika zelo varčevala, tako smo še dolgo po mojem nastopu službe vse uporabljene rokavice oprale, posušile, pregledale, ali so cele, nato pa jih natalkale in zapakirale za ponovno sterilizacijo. Če so rokavice imele male luknjice, smo jih, ne boste verjeli, "zaflikale" z lepilom za lepljenje kolesarskih zračnic ("gumileznga") in krpicami, izrezanimi iz starih rokavic, ki se jih ni dalo več uporabiti – te "zaflikane" rokavice so bile še vedno uporabne za manjše posege.

Vsi ti tako pripravljeni materiali so torej šli v avtoklave, tudi z njimi smo upravljale instrumentarke. Bili pa so ti sterilizatorji že stari, sušenje je bilo slabo in dostikrat si dobil ven paket za veliko operacijo, katerega vsebina je bila, milo rečeno, še vlažna. In tako si se za dolgo operacijo oblekel v napol moker plašč in v njem prebil tudi po več ur. Tudi ves drugi material v paketu je bil seveda vlažen: tamponi, zloženci, komprese itd.

Posebno poglavje je bila sterilizacija brizgalk. Seveda so bile v uporabi, dokler se niso razbile. V operacijski sobi smo pri delu uporabljali stekleno kovinske brizgalke (za lokalno anestezijo, punkcije, izpiranje ušes), te smo razstavljene prekuhali. Za potrebe anestezije in za oddelke pa smo uporabljali steklene

brizgalke, ki smo jih pakirali v cilindre, zalepili vrat s papirjem in suho sterilizirali. Po uporabi je bilo brizgo treba takoj razstaviti in dobro sprati, sicer se je zasušila in postala neuporabna.

Poglavitni za vsako operacijo posebej so bili seveda vsi potrebni instrumenti. Instrumentarke smo za vsako operacijo posebej pripravile instrumente, za katere smo predvidevale, da jih bo kirurg potreboval. Instrumenti so bili vedno zloženi v omarah na točno določenih mestih, tako da ni bilo treba iskati, kar si želel pripraviti pred operacijo. Vse nabrane instrumente smo

Če so rokavice imele male luknjice, smo jih, ne boste verjeli, "zaflikale" z lepilom za lepljenje kolesarskih zračnic ("gumileznga") in krpicami, izrezanimi iz starih rokavic, ki se jih ni dalo več uporabiti – te "zaflikane" rokavice so bile še vedno uporabne za manjše posege.

zložile na perforirane kovinske pladnje (imeno-vane "mreže"), dodale smo še gumijasto cev za aspiracijo in vse skupaj potopile v kotel, v katerem je neprestano vreła destilirana voda, za najmanj 10 minut. Prekuhane instrumente je nato strežnica ali "neumita" med. sestra dvignila iz kotla, jih nad njim odcedila in postavila na sterilno polje, ki ga je že pred tem pripravila instrumentarka, ki je instrumentirala pri operaciji. Ta si je najprej kirurško umivala roke dvakrat po 5 minut z dvema žimastima krtačama in milom, se sterilno oblekla in nataknila rokavice, razstavila po svoji mizi prekuhane instrumente, nato pa še pomagala pri sterilnem oblačenju kirurgov, ki so sodelovali pri operaciji. Žimaste krtače za umivanje rok smo kuhali v navadnem kuhinjskem loncu, jih odcedili in ohladili, nato pa jih z roko previdno jemali iz lonca. Žima se je po nekajkratnem kuhanju uničila in tako si se večkrat umil s čisto otrdelo žimo, ki te je opraskala skoraj do krvi.

Pred operacijami je bilo treba poleg instrumentov in mnogih drugih stvari pripraviti še šivalni material, to so bile kirurške igle in različne vrste in debeline svile oz. sukanca za šivanje kirurških ran. Omenjene niti smo instrumentarke navile na porcelanaste „špule“ ter jih hranile v kozarcih z lugolovo raztopino. Prav tako smo hranile v lugolu tudi kolute catguta, ki je kirurgom služil za podvezovanje žil in šivanje podkožnih tkiv. O že sterilno pakiranih šivalnih materialih se nam v tistih časih še sanjalo ni.

Tudi skrb za instrumente moram opisati. Kot sem omenila, smo sestre za vsako operacijo pripravile potreben komplet in ga zložile na mrežo. Instrumente smo jemale iz omar, kjer so bili postavljeni vedno na istem mestu. Po operaciji pa smo uporabljene oz. umazane instrumente dobro oprale in skrtačile pod tekočo vodo, jih obrisale in spet zložile v omare. Enkrat tedensko smo jih obvezno namazale s parafinskim oljem, tako smo jih ščitile in jim podaljševale življenjsko dobo.

Nobeni materiali in tudi ne instrumenti niso bili takrat posebej pakirani, vse, kar si dodatno potreboval pri operaciji, si jemal iz kaset s sterilno prijemalko, če pa si potreboval kak dodaten instrument ali je bilo katerega med operacijo znova sterilizirati, ga

je bilo treba spet prekuhavati 10 minut. Včasih je bilo zaradi tega pri kirurjih veliko hude krvi, ker so morali čakati, da se je instrument prekuhal, vpili so in zmerjali, metali stvari ob tla. Dogajalo se je sicer bolj poredko, a številne sestre, zlasti mlajše, so bile zaradi takih dejanj prestrašene in so se nekaterih kirurgov (zlasti starejših), ki so sloveli po takem obnašanju, dobesedno bale na smrt, niso se rade "umivale" k njihovim operacijam. Ena mojih kolegic je hotela potopiti roko v kotel z vrelo vodo, samo da se ji ne bi bilo treba "umiti" h kirurgu, ki se ga je bala. Komaj smo ji preprečili to dejanje. Ali danes mladi še razumejo tak strah? Ki pa je seveda bil prisoten le med operacijo, ko se je ta končala, je bilo vse drugače. Nekoč je neki kirurg po operaciji iskal opravičilo, ker je bil med operacijo glasn: »Saj menda ne bom vpil sam nase, če mi med operacijo ne gre vse v redu!« Ob tem moram povedati, da smo sicer bili vsi zaposleni v zelo dobrih, včasih tudi prijateljskih odnosih. Vsi smo se trudili pomagati vsem po svojih najboljših močeh. Spominjam se mladih zdravnikov, ki so strežnici, ko je tovarila polno 20-litrsko posodo destilirane vode po stopnicah v prvo nadstropje, takoj priskočili na pomoč in sami odnesli težko posodo gor. Ali pa so poprijeli za nosila z bolnikom in jih odnesli po stopnicah iz operacijske sobe na oddelek, pogosto tudi v višje nadstropje. O dvigalu takrat še sanjali nismo, vsa bremena, še tako težka, je bilo treba prenesti ročno. Tudi trupla umrlih smo prenašali po strmih zavitih stopnicah iz drugega nadstropja v pritličje, nato pa sta jih, pokrita le z rjuho, po dve strežnici vozili preko dvorišča na patologijo.

Naj opišem še, kako so nekdaj operirali mandeljne pri otrocih. Najprej so otroku dali narkozo z etrom, ki ga je mlad zdravnik ali izkušena med. sestra kapljal otroku na masko na obrazu. Vmes je preverjal stanje zenic in ko je po tem sklepal, da je narkoza dovolj globoka, sta spečega otroka dvignili dve strežnici, ga prenesli do stola in ga držali v pokončnem sedečem položaju. Treba je bilo hiteti, da se otrok ni zbudil še pred koncem posega. Kirurg se je usedel nasproti otroku in poskušal kar najhitreje izvesti operacijo. To se je res dostikrat posrečilo, ne pa vedno. Včasih je bil kirurg počasen, včasih je bilo treba dolgo ustavljati krvavitev ali pa je bila narkoza preplitva, skratka zgodilo se je, da se je otrok še pred koncem operacije že zbudil in poskušal vstati in brcati. Uh, bilo je res pestro, vendar se je na koncu vedno dobro izšlo.

In tudi varčevalo se je takrat z vsem, veliko bolj kot danes. Uporabljene (krvave) materiale iz gaze (tampone in zložence) je strežnica v popoldanski oz. nočni izmeni dobro oprala in nato prekuhala ter posušila. Iz te rabljene gaze smo nato delali nove tampone, ki smo jih porabili za manjše posege. Iz večjih opranih kosov gaze pa so strežnice sešile krpe za pomivanje tal.

Operacijske strežnice so v popoldanski in nočni izmeni tudi prale čez dan porabljeni oz. umazano belo perilo. Sem so spadale operacijske maske iz gaze in zdravniške kape. Vse to se je kuhalo v velikem "žehntnem" loncu, dobro spralo, posušilo in zlikalo, nato pa je počakalo na uporabo naslednji dan.

Kolegica, ki je prebrala napisano, me je opomnila, naj opišem še "predpotopno" pripravo jodoform tamponade, ki so jo zdravniki na ORL kliniki uporabljali za ustavljanje nosnih in drugih krvavitev, za fiksacijo nosnih kosti po zlomu, če naštejemo le

Njena priprava oz. izdelava je bila "velika maša" v operacijski, nobena izmed sester se ni z veseljem usedla k temu opravilu. Vendar je bilo to nujno – ko so se zaloge bližale koncu, je pač bilo treba ugrizniti v to kislno jabolko. In pripraviti novo zalogo – tamponade ni smelo zmanjkati nikoli!

dva izmed nešteti namenov uporabe te tamponade. Njena priprava oz. izdelava je bila "velika maša" v operacijski, nobena izmed sester se ni z veseljem usedla k temu opravilu. Vendar je bilo to nujno – ko so se zaloge bližale koncu, je pač bilo treba ugrizniti v to kislno jabolko. In pripraviti novo zalogo – tamponade ni smelo zmanjkati nikoli! Njena priprava oz. izdelava pa je potekala takole: v lekarni je bilo treba že prejšnji dan naročiti nekaj kg jodoforma v prahu, nekaj litrov glicerina in več litrov etra pa še povoje oz. trakove iz gaze različnih širin (od enega do deset cm). Naslednji dan zjutraj smo dve ali tri sestre sedle ob malo mizico, jo pregrnile s sterilnimi kompresami, si nadele maske, sterilne plašče in več parov sterilnih rokavic. To pa zato, ker so se rokavice pod vplivom etra hitro

topile oz. razvlekle in se posledično trgale. Med delom smo jih neprestano menjavale in jih porabile celo goro. Strežnica je v sterilno posodo najprej natresla jodoform, dodala glicerina, to je bilo treba dobro premešati. Mešanici je nato prilivala eter, ki je omogočil, da se je zmes dobro oprijemala povojev, ki smo jih enega za drugim odvijale, natopile z zmesjo in nato spet zvile v ralice. Te smo sproti zlagale v sterilne steklene kozarce, tamponada je bila tako pripravljena za uporabo. Mukotrpno je bilo to početje zato, ker je eter hitro izhlapeval, me smo ga seveda obilo vdihavale, prešel nam je v kri in še nekaj dni kasneje smo smrdele po njem, ker smo ga izločale z izdihanim zrakom. Pa nismo po njem zaudarjale le tiste, ki smo pripravljale tamponado, ne, vonjalo se ga je po vsej kliniki. Po oddelkih je šel takrat glas: »Uh, operacijske spet delajo jodoform!« Ampak bila pa je ta tamponada res neverjetno učinkovita predvsem pri krvavitvah iz nosu ali drugje – ustavljala je krvavitve, nevtralizirala neprijeten vonj, naravnala zlomljene nosne kosti.

Ob pisanju tega članka mi misli prehitvejo druga drugo. V vsakem trenutku se mi utrne še nešteto dogodkov in stvari, vezanih na tiste moje prve začetke v operacijski sobi, ki bi jih želela še opisati. A če bi hotela vse to spraviti na papir, bi moral biti en cel Utrip od prve do zadnje strani namenjen samo tej temi, zato naj ostane kaj še za naslednjic.